

VÄGGTEXTER

”SPEGLING ÄR FÖRSTA STEGET MOT KONST” – TORA VEGA HOLMSTRÖM

10 september 2022 – 29 januari 2023

Tora Vega Holmström (1880–1967) var en banbrytande stilsökare som tidigt närmade sig det vi idag kallar modernism. Konstnärskapet domineras av kraftfulla porträtt och expressionistiska experiment. I ett möte med den finska naturen 1912 ägde hennes koloristiska frigörelse rum – som hon själv skrev: ”Spegling är första steget mot konst.” Därefter gav målningar som *Främlingar* (1913–14) och *Utanför ett musikkafé, Biskra* (1929) Holmström ett visst internationellt genomslag efter att de hade varit med på utställningar i London och Paris. Trots detta har konstnärskapet fallit i glömska och inte visats separat i Stockholm sedan 1945.

När Tora Vega Holmström var femton år sökte hon vägledning hos Carl Larsson. Efter att ha bedömt hennes teckningar skrev han till en vän: ”Ett, och det allra viktigaste, har hon emot sig och det är hennes kön. Ty aldrig blir en kvinna någon konstnär att hurra för” och avslutar ”Till konsthistorien gå de ej.” Trots domen skulle Holmström bli en av Sveriges viktigaste modernister.

Här visas främst Tora Vega Holmströms första trettio år som konstnär. Stilistiskt vandrar hon från en dunkel pointillism och jugendstil via mosaikartade färgfält och böljande linjer mot en vibrerande expressionism. Målningarna berättar om kvinnlig rösträtt, arbetarklassens villkor och posttraumatisk stress hos första världskrigets överlevande kolonialsoldater – Holmström gick sin egen väg både i sitt liv och i sin konst.

MÅLARINNOR – ”DE TRE MUSKETÖRERNA”

Det hade stått där som ett tankstreck och väntat på sin fullbordan, skrev Tora Vega Holmström om sitt allvarliga självporträtt från 1904. Vi möter en ung och grubblande konstnär. När självporträttet utfördes hade Holmström studerat vid Valands konstskola i Göteborg med Carl Wilhelmson som lärare. Han avporträtterade henne i *Målarinnor* (1902) tillsammans med studiekamraterna Hanna Borrie (sittandes) och Adelheid von Schmitterlöw (i blått). Trion höll alltid ihop, såväl i skolan som utanför och kallade sig själva för ”De tre musketörerna” efter Alexandre Dumas äventyrsroman från 1844.

Hanna Jönsson från Borrie gård i Skåne var den hemlighetsfulla Aramis. Adelheid von Schmitterlöw blev enstöringen Athos. Tora Vega Holmström fick rollen som den förträffliga d’Artagnan. I målningen saknas dock en musketör, Estrid Larsson som avled i förtid. De är avbildade i sina arbetsrockar vilket understryker att de är målmedvetet arbetande konstnärer. Målningen brukar tolkas som en allegori över konstnärskapets kamp, ovisshet och inre vånda. Adelheid von Schmitterlöws faster Helfrid ansåg att titeln borde varit ”Mördarinnor” eftersom hon tyckte att de tre såg ut som missdådare.

Kamraterna fortsatte sina studier i södra Tyskland under Adolf Hölzel och tillämpade snart lärarens kompositionsregler och färgfläcksmåleri. Tora Vega Holmström använde ofta Hanna Borrie som modell, skildrad i slängkappa och i en pointillistisk teknik. Av de tre vännerna var det bara Holmström som fick en karriär som konstnär.

BIOGRAFI

1880 – Tora Vega Holmström föds den 2 mars i Åkarp, Skåne.

1900–02 – Studier för Carl Wilhelmson (1866–1928) på Valand i Göteborg.

1903 – Reser till Dachau i Tyskland där hon blir elev till konstnären Adolf Hölzel (1853–1934).

1906–07 – Debuterar på utställning i Malmö. Första resan till Paris med studier på Académie Colarossi. Tecknar vinjetter för Anders Österlings (1884–1981) böcker på Bonniers förlag.

1910–12 – Resor till Florens, Berlin och en längre vistelse i mellersta Finland.

1914 – Ställer ut målningen *Främlingar* vid Womens International Art Club i London (mars) och på Baltiska utställningen i Malmö (sommaren).

1918 – Resa till Vindeln i Västerbotten där hon målar *Klar dag*, *Ung man med fiskar* och *Gosse med snäcka*. Separatutställning på Gummesons i Stockholm. Drabbas av spanska sjukan.

1920 – Resa till Algeriet.

1922 – Debuterar på Independenternas salong i Paris.

1924 – Studier under Hölzel i Stuttgart. Första längre vistelse i Marseille.

1928 – Ställer ut i Riga, Åbo och Helsingfors på en svensk samlingsutställning.

1929 – Målar två versioner av *Utanför ett musikkafé*, *Biskra* som visas på en utställning i Landskrona.

1930 – Stor retrospektiv utställning på Malmö museum.

1937 – Deltar på en utställning om europeiska kvinnliga konstnärer vid Musée Jeu de Paume i Paris med *Utanför ett musikkafé*, *Biskra*. Egen ateljé i Kåseberga på Österlen fram till 1962.

1938 – Retrospektiv utställning på Galerie Moderne i Stockholm.

1945 – Separatutställning på Konstnärshuset i Stockholm med verk från 1925 och framåt.

1955 – Separatutställning på Skånska Konstmuseum i Lund.

1960 – Separatutställning på SDS-hallen i Malmö. Målar sin sista oljemålning.

1967 – Avlider den 28 januari i Lund. Stor minnesutställning på Malmö museum.

FAMILJEN

Tora Vega Holmströms tidiga konstnärskap domineras av ett dunkelt färgfläcksmåleri. Vi möter det i ett porträtt av storsystemen Malin. Ett nyckelverk är det drömmande porträttet av den blivande svägerskan Anna Paulina, där konstnären har hängt en krans av evighetsblommor på väggen. Olika personer i Holmströms stora familj blev viktiga modeller. Hon gillade barn och hade förmågan att få dem att känna sig betydelsefulla vilket märks i flera porträtt av syskonbarnen Ingemar, Lucia, Marianne, Elna och Gertrud.

Uppväxten vid Hvilans folkhögskola i Åkarp gjorde att Tora Vega Holmström tidigt blev förtrogen med kulturkretsarna i Lund. Via dessa kontakter lyckades hon få flera uppdrag av Bonniers förlag att teckna vinjetter och bokomslag åt vännen och poeten Anders Österling. Dessa illustrationer kallades "små mästerverk" i pressen och kan ses som viktiga övningar under det tidiga konstnärskapet. En majoritet av dessa vinjetter visas i korridoren här utanför.

SPEGLING ÄR FÖRSTA STEGET MOT KONST

Sommaren 1912 experimenterade Tora Vega Holmström fram en stil med kraftfulla, klart markerade färgrutor. Hon hade nyss fyllt 32 år och reste med ångbåt på sjön Keitele i mellersta Finland. Konstnären insåg att speglingar förtydligar naturens egna former och formulerade sin vision i ett brev: "Spegling är första steget mot konst." Under vistelsen på en gård vid näset Sosko i Kongingangas skildrar Holmström ett par jägare i *Tavastlänningar* (1912), där den dämpade färgen är utplacerad i grova, sammanpressade streck. Favoritmodellen var timmerflottaren Matti Korhonen som avporträtteras med pälsmössa, dragsele, pipa och en rönnbärsklase i knapphålet.

Efter denna resa spenderade Tora Vega Holmström ett par år i Stockholm där hon hyrde en ateljé på Södra Varvet. Hon porträtterar sin vän Gerda Romanus som var en av Sveriges första kvinnliga läkare. Holmström målar även *Främlingar* (1913–14) som föreställer en italiensk varvsarbetarfamilj. Målningens grundackord är kallt smaragdgrönt som muras fram med rosa, ockra och violetta mosaikliknande färgfält. Den visades i London 1914 på *Women's International Art Clubs* utställning, där en kritiker uppfattade modellen som en monstruös jättekvinna från *Gullivers resor*. *Främlingar* tolkas ofta utifrån Holmströms dragning mot det exotiska, men kan samtidigt ses utifrån rösträttsrörelsen där begreppet medborgarskap var centralt. Konstnären har tolkat främlingskapets trefaldiga verkan i moderns situation som kvinna, arbetare och migrant.

I SKUGGAN AV KRIGET

Under ett intermezzo i Vindeln vårvintern 1918 mjukas Tora Vega Holmströms färgskala upp i böljande linjer. Det norrländska mörkret tvingar fram ett närmast eteriskt ljus som vibrerar i *Klar dag*, där ett par androgyna ungdomar blickar bortåt. Den sammanbitne *Ung man med fiskar* är placerad mot en abstrakt fond. I *Gosse med snäcka* står den androgyne modellen ensam och lyssnar stillsamt på snäcksorlet, en vemodig symbol för oändligheten.

I mitten och slutet av tjugotalet hade Tora Vega Holmström brist på modeller och försörjde sig genom att måla stilleben med blommor, frukt, böcker, fisk och snäckor. I detta rum ser vi exempel på det i *Nature morte med akvarium* (1928) där en stor fisk serveras framför en tom glaskupa mot grågrön bakgrund.

Efter det första världskrigets slut reste Tora Vega Holmström ut i Europa. Under en vistelse i södra Frankrike 1920 träffade hon Pierre Chollet, en frivilligsoldat som hade invalidiserats av en senapsgasattack. Här porträtteras han med en cigarett i mungipan. Strax därpå for Holmström till Algeriet. I oasstaden Biskra i Saharas nordligaste delar såg hon två kolonialsoldater som stod utanför ett café och grät samtidigt som de lyssnade på sorglig musik.

Denna minnesbild blev 1929 utgångspunkten för målningarna *Utanför ett musikkafé, Biskra* och *Motiv från Biskra*. Uniformerna antyder att männen tillhör "tirailleurs sénégalais", en beteckning på soldater från den franska arméns koloniala infanteri. Motivet var vanligt i Europa åren efter världskriget då kolonialsoldaterna blev många européers första möte med afrikaner. Holmströms målningar är präglade av tidens exoticerande orientalism, men är samtidigt inkännande och uttrycker djupt existentiella frågor.

Med sitt karaktäristiska formspråk fångar Holmström soldaterna i ett ögonblick av drömsk melankoli, fjärran från samtida fransk krigspropaganda. Bortom segrarens motivvärld visar Pierre Chollet och de anonyma kolonialsoldaterna istället krigets offer.

MOT DET OKÄNDA

Under mellankrigstiden besökte Tora Vega Holmström ofta Marseille. Hon skildrade återkommande stadens fattiga arbetare och migranter från olika delar av världen. Sommaren 1931 träffade hon Catarina Callejon Garcia, oftast kallad Cathérine, som kom från en arbetarfamilj med spanskt ursprung i Oran i Algeriet och bodde i Marseilles slumkvarter. Konstnären lade märke till henne när hon stod utanför en kyrka med ett barn på armen. Cathérine födde sammanlagt sju barn och blev en av Holmströms favoritmodeller. Hon återfinns bland annat i målningarna *Spansk madonna* (1931) och *Cathérine och lillen* (1939).

En annan viktig del i Tora Vega Holmströms sena konstnärskap är kamratporträtten av vännerna, som det av Gabrielle Josephson (1934). Modellen är avbildad mot en flammande bakgrund med sin kortklippta, för tiden ovanliga, frisyr. Gabrielle Josephson var en av Sveriges första kvinnliga studenter att läsa konsthistoria i Uppsala och Holmström kallade porträttet sitt mästerverk.

Från 1937 till 1962 hade konstnären en ateljé vid Kåseberga på Skånes sydkust. Hon målade landskapet där i gryning, storm och solnedgång. En septemberkväll 1953 såg Holmström havet stå vitt mot en svartviolett ovädershimmel med mörka kullar i förgrunden. Några somrar senare målade hon *Linjärt landskap* (1955), som visas i korridoren här intill, i en mättad dunkel färgskala.

KORRIDOREN

EN BANBRYTANDE STILSÖKARE

Tora Vega Holmströms viktigaste illustrationsuppdrag blev att teckna omslag och vinjetter för vännen Anders Österlings diktsamling *Årets visor* (1907) samt sagspelet *Bäckhästen* (1909). Konstnärens formspråk är förenklat med kraftiga konturer och samtidigt eleganta linjer. Vinjetterna präglas av en skymningsmystik. Mysticismen vidgas genom stjärntecknen och kontrasten mellan det kosmiska och det jordnära, vilket överensstämmer med Österlings dikter. Litteraturkritikern Fredrik Böök lovordade vinjetterna som: "äro sinnrika och fyndiga, säkra i linjerna och smakfulla. Några af dem äro små mästerverk af fantasi".

Under det andra världskriget engagerade sig Tora Vega Holmström i flyktinghjälpen, vilket resulterade i porträttet *Judisk pojke* (1945). År 1945 hade konstnären sin senaste separatutställning i Stockholm, som endast innefattade verk från de sista två decennierna: "Detta är min minnesutställning. Ska be få slippa få olämpliga saker utställda efter min död. Har gjort för många sådana". Holmström återkom ofta till att tiden före 1920 tillhörde läroåren och flera konsthistoriker beskriver hennes konstnärskap som moget från 1930-talet och framåt. Den här utställningen visar att de tidiga konstverken inte alls var "olämpliga", tvärtom var Holmström en banbrytande stilsökare som tidigt närmade sig det som vi idag kallar modernism.